

AZ ERDŐGAZDÁLKODÁSBAN DOLGOZÓK ÉLETMÓDJÁT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

DR. CSÖTÖNYI JÓZSEF

A cikk kísérlet egy jövőkép megrajzolására, arra, hogy az ezredforduló tájékán és az azt követő esztendőekben milyen lesz majd az erdőgazdálkodásban foglalkoztatottak életmódja, illetve melyek azok a folyamatok, amelyek az életmód alakulására befolyást gyakorolnak.

Az erdőgazdálkodásban dolgozók életmódjára — mint tevékenységre, gondolkodásmódra, szükségletkielégítésre, érték- és normarendszerre — egyrészt a társadalomban, másrészt az erdőgazdálkodásban lejátszódó folyamatok hatnak. Az erdőgazdálkodásban dolgozók életmódjának alakulására ható tényezők:

Demográfiai tendenciák

Korunk egyik jellemző tünete az elöregedés. Egy társadalom tagjainak életkori megoszlása alapján a nemzetközi szakirodalomban fiatal, öregedő és öreg társadalmakról beszélnek. Az öreg társadalmakban a 60 éven felüliek aránya 10% fölé van. Hazánk vonatkozásában ez a mutató 18% körül van, így hazánkat az öreg társadalmak közé sorolhatjuk. Az öregedésre utaló tendenciáktól nem mentes az erdőgazdálkodás sem. A korcsoport vizsgálatokból kitűnt, hogy az 55—59 éves korcsoport, továbbá a 40—54 éves korcsoport aránya fokozatosan nő. A fiatal korcsoport aránya viszont csökken. Az elöregedésből adódó feladatok:

- létszámgazdálkodás helyett munkaerőgazdálkodás, azaz az ember értéktermelő képességével való körültekintő foglalkozás;
- szociálpolitikai szempontból az öregedő korosztályok az átlagosnál több törődést kívánnak. Mindezt csak magas színvonalú vállalati szociálpolitika képes megoldani.

Egészségügyi helyzet

Az ezredforduló körül és utána a munkával összefüggő főbb ártalmak hasonlóak lesznek a maihoz. A fizikai megterhelésben, illetve a foglalkozással összefüggő megbetegedések megelőzésében kiemelkedő szerepe van az üzemegészségügyi szolgálatnak. Jelenleg csak szórványos üzemegészségügyi szolgálatról beszélhetünk. Az ezredfordulón a kisüzemi egészségügyi szolgálat lesz a jellemző. Ebből adódóan mind több lesz az üzemegészségügyi szakkáder és az üzemorvos, továbbá a pszichológus és a szociológus. Ezek a foglalkozások módosítani fogják a jelenlegi foglalkozási struktúrát az erdőgazdálkodásban. A monoton jellegű munkák, a nagy erőkifejtést igénylő fizikai tevékenységek, a foglalkozási ártalmak, a környezetszennyeződés, vagyis összességében a kedvezőtlen munkakörülmények mindinkább szükségessé teszik, hogy kulturál-

tabbá váljanak a munkafeltételek, a munkakörülmények, megvalósuljon a munka humanizálása. Fontos feladat, hogy az egészségre ártalmas technológiákat fokozatosan olyanokkal kell felváltani, amelyek az emberi szervezetet alig, vagy egyáltalán nem károsítják. Mindezek óhatatlanul megkívánják a szociális, kulturális infrastruktúrának az eddiginél gyorsabb ütemű fejlesztését. Az ezredforduló felé haladva az erdőgazdálkodás úgy válik versenyképpé, ha magas fokú termelési kultúrát és ezzel párhuzamos, magas fokú szociális ellátást valósít meg. A kedvezőtlen munkakörülmények fennmaradása, továbbá az életkorral kapcsolatos tendenciák indokolják az egészségcentrikuság erősítését.

Lakáskörülmények

Az életmódban — ma és hosszú távon — lényeges tényező a lakás. Az erdészeti dolgozók 60—70%-a saját, 30—40%-a bér- (állami, tanácsi) lakásban lakik. Az ezredfordulóra ez az arány mindinkább a saját tulajdonú lakás irányába tolódik el. Az erdőgazdálkodásban foglalkoztatottaknak ma 40%-a városokban, 60%-a falvakban él. Amíg a fizikai dolgozók 30—35%-a városokban, 65—70%-a a falvakban, addig a nem fizikai dolgozók 60—65%-a a városokban, 35—40%-a pedig falvakban él. Ezek az arányok az ezredforduló és az azt követő esztendőkből is hasonlóak lesznek.

A felszabadulás előtt és azt követő esztendőkből az erdész a munkahelyén, településektől többnyire távol, az erdőben lakott. A 60-as évektől kezdődően az erdőben lévő erdészlakások rohamosan elnéptelenedtek, lakóik lakott településekre (falvakba, városokba) költöztek. Az erdészlakások elnéptelenedésének folyamata a 70-es évek derekára befejeződött. Az elköltözések az ellátással, közművelődéssel, iskoláztatással stb. függtek össze.

Az ezredfordulón és azon túl — ha nem is jellemzően — megjelennek majd az erdészkolóniák, a fizikai és nem fizikai dolgozók erdészetileg központos helyeken történő együttlakása. Ezek az erdészkolóniák nagyobb, összefüggő erdőségek közelében az erdőgazdálkodás fő munkaerőbázisai lesznek.

A kialakuló erdészkolóniákban él — várhatóan — az erdőgazdálkodásban foglalkoztatottak 3—4%-a. Az erdészkolóniák fejlesztésével a hosszútávú, stratégiai szociális fejlesztési tervekben indokolt foglalkozni.

Életmód

Az erdőgazdálkodásban dolgozók életmódjának múltbeli és jövőbeni alakulása kevésbé lesz eltérő az életmód általános alakulásától. A felszabadulás utáni gazdasági, társadalmi és politikai változásokat követően kibontakozott az életmód- és életformaváltás napjainkig tartó folyamata az erdőgazdálkodásban. A folyamat főbb eredményei:

- erősödött, ill. kialakult az erdőgazdasági munka ipari jellege;
- eltűnt vagy tűnőfélben van az időszakos munkavállaló;
- a „favágóból” fakitermelő szakmunkás lett;
- a kézimunkát mindinkább a több műveletet végző gépek váltják fel;
- megszűnőben van az erdészeti munka időnyjellege;
- a jövedelmek döntő mértékben a munkából származnak (eltűnik a természetbeni);
- megváltoztak az erdőgazdálkodásban dolgozók műveltségi viszonyai. A munkavállalók iskolai végzettségének alakulása (%):

	1980.	1990.	2000.
felsőfokú	3	8	10
középfokú	37	32	35
általános iskola	34	40	45
általános iskolát nem végzett	26	20	10

Az erdészeti fizikai dolgozókra jellemző „kétlakiság” az ezredfordulóra megszűnik, nem lesz jellemző. Életmódjukban, életvitelükben, igényükben az ipari munkássághoz fog közel állni. Az általános műveltségbeni és szakmai felkészültségük színvonala megközelíti az ipari munkásokét.

Jelenlegi életmódjuk részben a városi munkásokéhoz, részben a paraszt-ságéhoz hasonló. A munkásokéhoz annyiban, hogy munkaidőben a társadal-milag szervezett munkában vesznek részt, jól körülhatárolt tevékenységet végeznek. A parasztokéhoz viszont annyiban, hogy a munkaidő után a „ház-táji” művelése várja őket. Ebben az életformában a munkaidő és a szabadidő nem határolódik el egymástól. Tevékenységükben meghatározó szerepe van a saját házépítésnek. Gondolkodásmódjukat a munka határozza meg. Élet-módjukban a munkával egyenrangú, más tevékenységnek kevésbé van értéke, funkciója. A nem fizikaiak körében széles körben elterjedt a hétvégi üdülők építése, a hobbikertek művelése. Életvitelükben hangsúlyt kapott a szellemi, kulturális javak megszerzése iránti igény, a pihenés megszervezése, a külföldi utazások. A munkásszállásokon lakás — mint életforma — eltűnt az erdőgaz-dálkodásban.

Mobilitás

Az erdészeti munka a technikai fejlődés ellenére az ezredfordulón is „szel-lős üzem” marad, másként fogalmazva: „hátrányos helyzetű” a többi nép-gazdasági ágazathoz mérten. Ez a fennálló és fennmaradó „hátrányos helyzet” többé-kevésbé motiválja az erdészpályán maradókat, a pályára kerülőket és a pályaelhagyókat.

A felszabadulás előtt, de a felszabadulást követő esztendőkből is még éltek „erdészdinasztiák”, amikor a választott életpálya, hivatás apáról fiúra örök-lődött. A 70-es évek derekára ez már kevésbé volt jellemző. A hosszú ideig tradicionális, zárt szakma kinyílt, és az ezredforduló felé haladva még inkább nyílik a gyors változások hatására. A pályára kerülést — ma és bizonyonnal hosszú ideig — több tényező befolyásolja. Az egyik a családi tradíció, mint alapvető tényező. Ez ma még a legerősebb megtartó erőnek tűnik, de az ezredforduló felé közeledve kevésbé lesz jellemző. A pályára kerülésben egyre erősödik a „romantikus nosztalgia” szerepe. Ahogy romlik a városi környezet, nő a művi környezet szennyezettsége, mind többen a természet, az erdő felé fordulnak. Az erdőnek mindinkább nő a védelmi, jóléti, szociális, kulturális, esztétikai funkciója, ezzel nő az erdészet súlya, szerepe — presztízse — a tár-sadalomban. Kézenfekvő, hogy mindezek motiváló tényezőként hatnak az erdészpálya megválasztásában.

A pályánmaradók többségét magas fokú hivatástudat jellemzi. Ez a hivatás-tudat minden bizonyonnal 2000-ben is kimutatható, érzékelhető és nyomon-követhető lesz, mint a múltból átöröklődött, nemes hagyomány, az erdészet „immanens” jellemzője. A hivatástudat szerepét, fontosságát erősíteni, tuda-tosítani indokolt az erdészeti oktatás minden szintjén! A pályaelhagyók első-sorban nem az erdészszülők gyermekei. A pályaelhagyásban — döntően — két tényező játszik szerepet. Az egyik az előremeneteli lehetőség hiánya,

korlátozottsága, a másik pedig az erdészeti munka jellege („szellős üzem”).

Az előmeneteli lehetőség hiánya, illetve korlátozottsága az erdészetre jellemző merev struktúrára vezethető vissza. Vezető munkaköröket az erdőgazdálkodásban ma is és a jövőben is — várhatóan — mérnökévfolyamok uralják, így több évfolyam esik ki a vezetésből. A mobilitásra inkább a szakirányú, mint a generációk közötti lesz a jövőben jellemző.

Nem telepített munkahelyek

Az erdőgazdálkodásban az ezredfordulón is változatlanul kulcsfontosságú munkaterület lesz a nem telepített, változó, szabadtéri munkahely, mint az erdőgazdálkodásnak sajátossága. E munkahelyeken dolgozik majd a fizikai dolgozók 35—40%-a. Mik lesznek majd a nem telepített munkahelyek főbb jellemzői:

- a koncentráltság, azaz az esztendő túlnyomó részében nagy kiterjedésű területen folyik a munka (fatermesztés, fakitermelés);
- a munkák zöme gépesített lesz. Meghatározó lesz a nagykapacitású, többcélú gépek alkalmazása;
- a munkák — az iparhoz hasonlóan — több műszakban folynak (pl. fakitermelés);
- a koncentrált, magasan gépesített munkahelyekre többnyire a saját gépkocsikon jutnak el a dolgozók a mostani vállalati gépjárművekkel szemben;
- a munkahelyi étkeztetésben előtérbe kerül a mélyhűtött (gasztrófol) ételek fogyasztása;
- megjelennek a speciális szociális berendezések. Egy részük továbbra is védelmet nyújt (hagyományos), másik részük sajátos funkciót fog ellátni, éspedig: étkezés, szállás (néhány napra), elsősegélyhely, tisztálkodás, szerző- és üzemanyagtárolás, javítóműhely, irányításszervezés;
- a nem telepített munkahelyeken megváltozik a munkabrigádok szakmasztruktúrája. A munkabrigádokban minimális lesz a segédmunkások aránya. A szak- és betanított munkások mellett megtalálhatók lesznek a mesterszakmunkások, továbbá technikusok, és mérnökök is. A koncentrált munkahelyeken dolgozók között — ha nem is jellemzően — lesznek már szervezők és üzemegészségügyi szakkáderek is. A jelenlegi hagyományos munkabrigádokat fokozatosan speciális munkabrigádok váltják majd fel (pl. erdővédelmi feladatokat ellátó munkabrigád).

Egyéb tényezők

A szakirányú művelődésben a hagyományok, a barátság és szakmai összetartás szellemének ápolásában — változatlanul — kitüntetett feladata lesz az egyesületnek, mint a társadalmi aktivitás egyik színterének. A közművelődésben kiemelt szerep juthat a ma még szórványosan előforduló erdészkluboknak, mint a szabadidő hasznos eltöltése bázisainak.

A leírtak egy elképzelt jövőképrészlet megrajzolására tettek fogyatékos kísérletet, a jövő iránti felelősségtől vezérelve egyrészt, másrészt kollégáimat szakmánk részletes jövőképeinek megrajzolására kívántam buzdítani és az erdőgazdálkodásban a jövőorientált gondolkodást erősíteni.